

„Vynikati útulností a ladností.“ Sbory Církve československé husitské v Královéhradeckém kraji z 20. a 30. let 20. století a jejich památkové zhodnocení

Ladislav ZIKMUND-LENDER

ANOTACE: Příspěvek na územně vybrané skupině sborů Církve československé husitské, které byly pro tento účel postaveny ve 20. až 30. letech 20. století, ukazuje mnohost architektonických přístupů ke zhmotnění jasných a asketických duchovních myšlenek, rozvíjení tohoto stavebního typu na městské i venkovské úrovni a nakonec praktický vhléd do památkové péče o tento specifický segment kulturního dědictví. Příspěvek se věnuje stávajícím kulturním památkám (Hradec Králové, Jaroměř, Úpice, Nová Paka, Náchod a Nové Město nad Metují), dalším architektonicky významným sborům v kraji (Jičín a Dobruška) či menším, venkovským sborům. Příspěvek uvažuje nad možnými změnami v památkovém fondu (rozšíření fondu KP a „povýšení“ jedné památky na NKP) a zabývá se specifickými problémy péče o meziválečné husitské sbory.

Nový stavební typ

Počátky Církve československé husitské a vytváření originálního stavebního typu sboru nové církve byly popsány v několika dřívějších studiích¹ i diplomových pracích.² Vznik církve souvisel na jedné straně s již déle pocítovanou potřebou reformovat církev katolickou, na straně druhé se vznikem Československé republiky a požadavkem podepření národních identit nově konstituovaného státu také duchovním obsahem. Nová církev vznikla v návaznosti na znovuoostavení Jednoty katolického duchovenstva v roce 1918, které se rozštěpilo na tři proudy. Levicový, tzv. Ohnisko pod vedením Karla Farského (1880–1927), se stal základem nové, reformované církve.³ Radikalizací tohoto křídla proti katolickému arcibiskupovi Františku Kordačovi vznikla myšlenka vytvoření nové bohoslužby, která stála na základech liturgie římskokatolické, pravoslavné a českokobratrské. Podoba liturgie, ale i ideová náplň nové církve se usazovala až přibližně do roku 1924, kdy proběhla ideová architektonická soutěž na novou podobu husitských svatostánků. Markéta Svobodová ve své studii o moderních sakrálních stavbách po roce 1918 vyzdvihuje vliv Josipa Plečnika, jehož velmi široké motto vycházející z asketické zbožnosti mohlo rezonovat katolickým, protestantským i „odpadlickým“ duchovním prostředím: „rané křesťanské kostely: demokracie – dobrovolné přátelské podřízení – organizace – to je můj vzorec,“⁴ psal Plečnik.

Oproti církvi římskokatolické docházelo při reformované bohoslužbě ke zpřítomnění Krista na rozdíl od transsubstanciace, kterou v západokřesťanské tradici stvrdil tridentský koncil. Liturgie nové církve měla probíhat bez oddělo-

vání presbytáře a lodi, kněz měl být v bratrském vztahu k farníkům. Z praktických důvodů měl stát na viditelném, vyvýšeném místě, důležitá byla i akustika pro hudbu.⁵ Pojetí husitského božského stánku zdaleka nebylo obrazoborecké, doporučovala se ale uměřenost: „Obrazů a soch budiž rozhodně málo a umělecké úrovně,“ psal patriarcha Gustav Adolf Procházka (1872–1942) na stránkách *Českého zápasu*.⁶ Závěr sboru doporučovala směrnicí osadit křížem s Ukřižovaným, obrazem nebo poprsím Jana Husa a dalšími církevními prapory či emblémy. Jak ale uvidíme i v případě vybraných královéhradeckých sborů, byla ikonografická výzdoba daleko bohatší.

V prvních letech se bohoslužby Církve československé konaly v římskokatolických kostelech,⁷ v českokobratrských motlitebnách, ve spolkových místnostech radnic, škol či hostinců nebo v sídlech organizace YMCA.⁸ Tento stav a čím dál větší počet věřících (mezi lety 1921 a 1930 vzrostl počet obyvatel hlásících se k této církvi z 523 232 na 779 672)⁹ si vyžádal záměr výstavby systému nových sborů. Ideová soutěž na podobu chrámů (sborů) Církve československé husitské byla vyhlášena v roce 1924 prostřednictvím časopisů *Stavba a Stavitel*.¹⁰ Soutěž měla řešit velké sbory pro 2 000 osob (1 000 sedících), střední pro 1 000 osob (600 sedících), malý sbor pro 500

československé husitské ve 20.–40. letech 20. století. In FILIP, Aleš; SCHMIDT, Norbert (eds.). *Dům Boží a brána nebe ve 20. století: studie o sakrální architektuře*. 1. vyd. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2009. ISBN 978-80-7325-197-0. S. 84–97; ŠTERNOVÁ, Petra. Církev československá husitská a její sbory v Libereckém kraji. *Fontes Nissae*. 2013, roč. XIV, č. 1, s. 44–69. ISSN 1213-5097.

2 KUDYN, Milan. *Husovy sbory v Čechách a na Moravě*. Olomouc, 2008, 121 s. Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, Katedra dějin umění. 03-02-2009; KOZÁKOVÁ, Kateřina. *Pražské Husovy sbory třicátých let 20. století*. 2013, 69 s. Diplomová práce (Bc.). Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav pro dějiny umění, 12-09-2013.

3 K tomu srov. ŠTERNOVÁ, P., cit. v pozn. 1. S. 46; SVOBODOVÁ, M., cit. v pozn. 1. S. 84.

4 PRELOVŠEK, Damjan. *Josip Plečnik 1872–1957*. New Haven : Yale University Press, 1997. ISBN 0-300-06953-7. S. 83, cit. dle VEČERÁKOVÁ, M., cit. v pozn. 1. S. 558.

5 SVOBODOVÁ, M., cit. v pozn. 1. S. 85; srov. též KALOUS, František. Sbory církve československé. *Český zápas*. 1924, č. 45, s. 4. ISSN 0323-1321.

6 PROCHÁZKA, Gustav A. Směrnice pro stavbu sborů a far církve československé. *Český zápas*. 1928, č. 37, s. 2–3. ISSN 0323-1321. [Autorem textu směrnice byl architekt Ladislav Čapek.]

7 Tak došlo mj. k převedení staroměstského chrámu sv. Mikuláše na Církev československou husitskou.

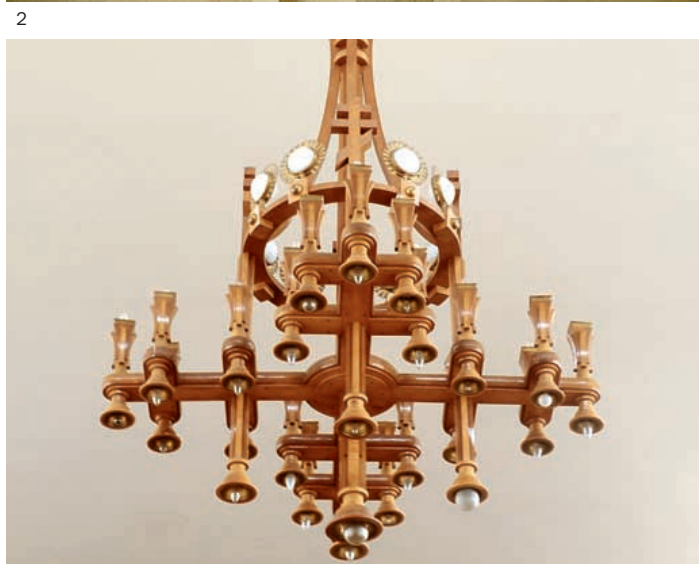
8 SVOBODOVÁ, M., cit. v pozn. 1. S. 85.

9 *Obyvatelstvo podle náboženského vyznání a pohlaví podle výsledků sčítání lidu v letech 1921, 1930, 1950, 1991 a 2001*, <https://www.czso.cz/documents/10180/20548145/4032120119.pdf/c9ea4059-9b9e-467c-8991-1233334b535e?version=1.0>, [cit. dne 1. 4. 2015].

10 Soutěže. *Stavba*. Roč. 1924, s. 58. Bez ISSN; výsledky viz ibidem, s. 112; Sbory církve československé. *Stavitel*. 1924, č. 8–9, s. 100–109. Bez ISSN.

■ Poznámky

1 VEČERÁKOVÁ, Markéta. Změny liturgického prostoru v pražské meziválečné architektuře. *Umění*. 1998, roč. XLVI., č. 6. ISSN 0049-5123. S. 548–559; SVOBODOVÁ, Markéta. Architektonický vývoj sakrálních staveb Církve

Obr. 1. Jaroměř (okres Náchod), sbor Církve československé husitské, Bohuslav Kubeček, 1924–1927. Celkový pohled na dobové pohlednici. Soukromý archiv autora. (Reprofoto: Národní památkový ústav, 2015)

Obr. 2. Jaroměř (okres Náchod), sbor Církve československé husitské, Bohuslav Kubeček, 1924–1927. Detail fasády. (Foto: Ladislav Zikmund-Lender, 2015)

Obr. 3. Jaroměř (okres Náchod), sbor Církve československé husitské, Bohuslav Kubeček, 1924–1927. Detail řešení vstupních dveří s mříží. (Foto: Ladislav Zikmund-Lender, 2015)

Obr. 4. Jaroměř (okres Náchod), sbor Církve československé husitské, Bohuslav Kubeček, 1924–1927. Detail lustru v interiéru sboru. (Foto: Ladislav Zikmund-Lender, 2015)

osob (200 sedících) a malý dřevěný sbor o stejné kapacitě.¹¹

Podle Markéty Svobodové měl být vzorem pro nový stavební typ Unity Temple z roku 1906 v Oak Parku od Franka Lloyda Wrighta, což v soutěžním projektu zohlednil nejvíce Karel Honzík.¹² Většina projektů počítala s vyboče-

nou zvonící v tradici pravoslavných dřevěných chrámů, řada ze soutěžních návrhů počítala se šířkovou dispozicí (Adolf Benš, Ludvík Hilgert).¹³ V soutěži se umístil v kategorii velkého sboru pouze Otakar Štěpánek na druhém místě, první a třetí cena nebyla udělena. V kategorii středního sboru byl oceněn projekt Karla Honzíka a Ladislava Janíka (2. a 3. cena neudělena), v kategorii malého sboru společný projekt Ludvíka Hilgerta a Adolfa Benše (2. a 3. cena neudělena) a v kategorii malého dřevěného sboru byl oceněn architekt Jaroslav Kabeš a třetí cenou odměněn architekt J. Neckář. Soutěž člen poroty Josef Štěpánek hodnotil jako zdařilou.¹⁴

Jedním z prvních projektů sboru Církve československé byl sbor na Žižkově od Bohumíra Kozáka,¹⁵ který byl synem evangelického faráře z Čáslavi.¹⁶ Žižkovský sbor vyniká dekorativistickým průčelím. Podle Markéty Svobodové je v národním slohu, což má korespondovat „s programovým prohlášením církve, která se chtěla stát ‚novou církví‘ pro novou Českoslo-

venskou republiku“.¹⁷ Jak ale ukazuje Vendula Hnídková, zdaleka ne všechny dekorativistické realizace z první poloviny 20. let nesly nacionalistické poselství a těch skutečně inten-

■ Poznámky

11 Porota zasedla ve složení: Antonín Ausobský, Vlastimil Brožek, Oldřich Starý, Josef Štěpánek, Ladislav Machoň, za církev Karel Farský a J. Krušina. Srov. *Stavba*. Roč. 1924, s. 58. Bez ISSN.

12 VEČERÁKOVÁ, M., cit. v pozn. 1. S. 554 et al.

13 Srov. tamtéž. Podélnou dispozici rozvíjely v této době jak projekty katolické, tak reformované, viz soutěž na kostel Božského Srdce Páně v Praze (1919) nebo na kostel sv. Václava ve Vršovicích (1927).

14 Srov. ŠTĚPÁNEK, Josef. O sborech Církve československé. *Drobné umění*. 1925, roč. VI., s. 10. Bez ISSN.

15 KUDYN, M., cit. v pozn. 2. S. 16.

16 Kozák byl autorem i sborů evangelických (Poděbrady), československých (Praha-Střešovice) či baptistických (Praha-Vinohrady).

17 SVOBODOVÁ, M., cit. v pozn. 1. S. 555.

cionálně národních byla spíše menšina.¹⁸ Neideologický dekorativismus 20. let, nazývaný dříve též obloučkovým slohem a rondokubismem,¹⁹ tak byl spíše dobovým estetickým kánonem hodícím se k dané architektonické úloze.

Vedle soudobého dekorativismu se některé rané sbory vyznačovaly i převzetím dispozice antického chrámu. To bylo vyhlášeno jako oficiální stavební typus: „Vzory pro své sbory bude ČČS hledati více v antickém chrámu, [...] spíše než v některém chrámu románském nebo gotickém.“²⁰ Odpovídal tomu třeba olomoucký sbor z let 1924–1926 od architekta Huberta Austa, žáka Josipa Plečnika, vybočením byl ale projekt sboru s bohosloveckou fakultou husitskou v Dejvicích od Jiřího Stibrála ve stylu modernizované vladislavské gotiky.²¹ Obrat k abstraktnějším formám zhmotněným do architektury funkcionalistické a puristické znamenala právě až soutěž v roce 1924.

Když reformovaná mystika odkouznila duchovní prožitky,²² stal se centrem zpřítomnění posvátného prožitku a centrem participace věřících na posvátném jimi sdílený prostor. Takový prostor pak měl být schopen agence, zpřítomněné vlastností, přenesené na architekturu, která nutila diváka k určité reakci (duchovnímu prožitku).²³ Architekt nového reformovaného sboru měl toto zpřítomnění umožnit: „Měly-li středověké chrámy hrů světa, je třeba, aby stavitel sboru na tuto věc pamatoval a osvětlil v tomto směru řešil.“ Participativní charakter reformované bohoslužby v sobě nesl myšlenku demokratičnosti: „ČČS je plod moderní demokracie, ve které každý má se uplatnit.“ Sbor měl „vynikati ladností a útulností“ a „jas, radost, svět, vnitřní produševnělost, při tom přátelská pospolitost [měla] sjednotiti, posvětit všechn sbor, shromáždění věřících ve sboru, chrámu to československém“.²⁴

Průlomovými realizacemi, které měly touto jasnou formou zprostředkovat přímé „zpřítomnění“ Boha pouze architektonickým prožitkem, byly také některé stavby sborů z Královéhradeckého kraje.

Zhodnocení památkového fondu

Královéhradecký kraj má asi nejvíce husitských sborů, které byly prohlášeny za kulturní památky.²⁵ Jedná se tak o unikátní soubor,²⁶ který ilustruje rozvíjení stavebního typu od poloviny 20. do konce 30. let u nás. Šest sborů sahá od eklektického dekorativismu (sbor v Úpici) přes dekorativismus monumentální (Jaroměř), historický monumentalismus (Náchod) až po variaci puristických a funkcionalistických projektů (Hradec Králové, Nová Paka, Nové Město nad Metují). Neznamená to však, že by tento soubor nebylo možné v budoucnu rozšířit

o další hodnotné stavby, neboť královéhradecký kraj jimi disponuje. Následující kapitoly věnované jednotlivým sborům jsou poznámkami k památkovému a architektonicko-historickému hodnocení staveb a doplňují a rozšiřují dosavadní stav poznání.²⁷ Sbory jsou řazeny chronologicky a pokusíme se sledovat proměnu stavebního typu a architektonického stylu, přičemž pozornost zaměříme i na dochované památkové hodnoty objektů.

Jaroměř

Sbor v Jaroměři²⁸ patří k těm husitským sborům, které byly navrženy ve stylu dekorativismu první poloviny 20. let ještě před obratem k puristickým a funkcionalistickým formám. Vedle sboru v Úpici se tak řadí k nejstarším sborům Církve československé husitské postaveným k tomuto účelu v Královéhradeckém kraji.

Na sklonku roku 1924 předal stavitel Bohuslav Kubeček plány na nový sbor pražské kanceláři ústřední rady církve. Novým správcem rychle se rozvíjejícího sboru se stal začátkem roku 1925 Alois Kuřík, který dokázal zvrátit zprvu odmítavý postoj sborové rady k nové budově sboru v Jaroměři, zorganizovat sbírku a zahájit další jednání se stavitel Kubečkem.²⁹ Stavební program uváděl především těchto pět bodů: „Sbor má být tak veliký, aby v něm bylo místo asi pro 1 400 osob; má mít balkon pro zpěváky a hudební nástroj; má být pamatováno na jeho vytápění; [má obsahovat] byt o třech pokojích s příslušenstvím pro duchovního správce a kancelář; byt o jednom pokoji a kuchyni pro domovníka a místnost pro schůze Rady starších.“³⁰ Ústředním prostorem měla být samozřejmě modlitebna 19 m dlouhá, 12,5 m široká a 7 až 8 m vysoká. Stavitel Kubeček provedl v rámci následující přípravné fáze úpravy balkonu, doprojektování kolumbária pod kněžištěm a úpravy v suterénu.

Základní kámen z Husince, rodiště Jana Husa, byl položen 15. května 1927.³¹ Podle záznamů ve stavebním deníku probíhala pod vedením místního stavitel Touška v roce 1927 hrubá stavba, v roce 1928 omítání a vybavování interiéru. Stavební deník uvádí: „Tesařské práce prováděl bratr Vocetka. [...] Na čelní stranu kostela nad hlavním vchodem byl umístěn kamenný kalich, který zhotovili sochaři Bárta a Wagner [místní sochař Josef Wagner (1901–1957) a jeho otčím kamenosochař Josef Bárta]. [...] Počátkem června [1928] byly dány do modlitebny lavice a obětní stůl, jehož autorem byl bratr Stojín.“³²

V nedávné době došlo k obnově jihozápadního průčelí, interiér má velkou řadu původních prvků (mobiiliář, svítidla, výplně dveří a oken), včetně třeba elektroinstalace – vypínačů, zásuvek apod. Všechny tyto součásti ukazují na ne-

bývale vysokou stavební interiérovou kulturu, jejíž udržování je však v současných podmínkách nesnadné.

Úpice

Husitský sbor v Úpici³³ patří mezi dekorativistické sbory postavené ještě v první polovině 20. let. Svou podobou připomíná předemancipační období evangelických kostelů, kterým byl zapovězen kostelní vzhled. Sbor projektoval stavitel František Hanuš, projekt vznikl v roce 1924, 9. srpna 1925 byl sbor odevzdán bohoslužebným účelům. Sbor dispozicí připomíná spíše vilovou architekturu. Interiéru modlitebny vévodí mohutný dřevěný lustr, který je stylově velmi podobný lustru v Jaroměři. Památkově cenné jsou především tesařské prvky (zábradlí, dveřní výplně), z technického zařízení původní podlahové topení a vitrážová okna do průčelí.

Jaroměřský a úpický sbor představují dochované realizace, které sice nejsou svou podobou skromné, přesto bychom je mohli analogicky s evangelickými označit jako předemancipační,

■ Poznámky

18 HNÍDKOVÁ, Vendula; VYBÍRAL, Jindřich. *Národní styl, kultura a politika*. Vyd. 1. Praha : Vysoká škola umělecko-průmyslová, 2013. 187 s. ISBN 978-80-86863-62-7. Zvl. s. 75 et al; 84.

19 Srov. především BENEŠOVÁ, Marie. Česká architektura dvacátých let. *Umění*. 1973, roč. XXI., s. 440–447. ISSN 0049-5123.

20 KALOUS, F., cit. v pozn. 5. S. 4.

21 Srov. VEČERÁKOVÁ, M., cit. v pozn. 1. S. 555–556.

22 Srov. BARTLOVÁ, Milena. *Skutečná přítomnost: středověký obraz mezi ikonou a virtuální realitou*. Vyd. 1. Praha : Argo, 2012. ISBN 978-80-257-0542-1. S. 236.

23 Srov. GELL, Alfred. *Art and Agency: An Anthropological Theory*. Oxford : Oxford University Press, 1998. ISBN 978-0-19-828014-9. S. 66 et al.

24 KALOUS, F., cit. v pozn. 5. S. 4.

25 Celkem je v královéhradeckém kraji šest KP, v jiných krajích průměrně 3 až 5.

26 Fond vyniká početností a rozmanitostí architektonických forem, pokrývá celé období výstavby husitských sborů od začátku 20. do začátku 40. let a nebyly narušeny jeho památkové hodnoty.

27 Nejsou tedy katalogem nebo „heslářem“.

28 Rejstříkové číslo KP v Seznamu nemovitých kulturních památek je 26658/6-4665.

29 Výstavba nového kostela v Jaroměři. Archiv ČČSH, sboru v Jaroměři, srov. též <http://husitjaromer.wz.cz/Skok-do-minulosti.html>, [cit. dne 1. 4. 2015].

30 Stavební program rady starších. Ibidem.

31 Položení základního kamene. Ibidem

32 Ibidem.

33 Rejstříkové číslo KP v Seznamu nemovitých kulturních památek je 49453/6-5988.

5

6

Obr. 5. Náchod (okres Náchod), sbor Církve československé husitské, Bohumil Kuchař, 1924–1929. Celkový pohled od jihu. (Foto: Ladislav Zikmund-Lender, 2015)

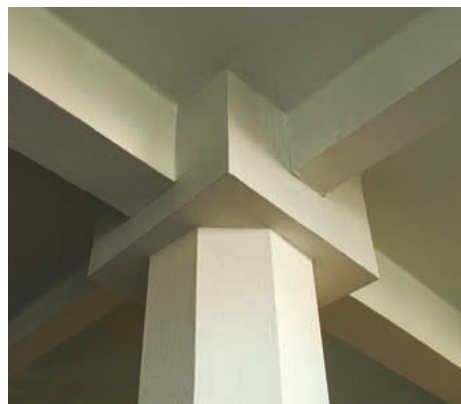
Obr. 6. Náchod (okres Náchod), sbor Církve československé husitské, Bohumil Kuchař, 1924–1929. Celkový pohled od východu. (Foto: Ladislav Zikmund-Lender, 2015)

Obr. 7. Náchod (okres Náchod), sbor Církve československé husitské, Bohumil Kuchař, 1924–1929. Detail řešení konstrukce a podhledu v interiéru. (Foto: Ladislav Zikmund-Lender, 2015)

ačkoliv církev byla po roce 1920 na velkém vzestupu. Před soutěží v roce 1924 ale hledala své architektonické vyjádření, a přestože v duchu dobových tendencí inklinovala k dekorativistickému monumentalismu, příklon ke stavbám kostelního typu (s věží, často ve zjednodušené bazilikální koncepci, s vertikálním řádem apod.) se v realizacích projevil až po roce 1924.

Náchod

Sbor v Náchodě³⁴ byl postaven v letech 1924–1929 podle projektu architekta Bohumila Kuchaře ve stylu moderního monumentalismu. Symetrickou koncepci s věží protíná sedlová střecha s ustoupeným trojúhelníkovým štítem, k níž je představena kubická hmota vstupního prostoru a kruchty. Monumentální styl naznačuje i vysoký řád oken do modlitebny, jehož rytmizace s hlubokým ostěním navozuje klasicizující ráz, který doporučovala i typová soutěž v roce 1924. Kostely s klasicizujícími prvky (trojúhelníkové tympanony, stanová stříška věže) byly doporučeny pro sbory menších rozměrů (150–180 osob) a bez kolumbária, v Náchodě tak došlo k monumentalizaci tohoto typu.³⁵ Interiér včetně kolumbáří ve vstupní části obsahuje řadu unikátních dobových prvků – dveřních výplní, klik, elektroinstalačních prvků, mobiliáře, kolumbárních schrá-

7

nek, svítidel. Výplně oken v modlitebně jsou opatřeny pozdějšími figurálními malbami Karla Skály.

Jihovýchodní průčelí bylo v nedávné době obnoveno novým nátěrem fasády a dlažbou na podestě, která ale nebyla zvolena vhodně, neboť vlivem vlhkosti odskakuje. Tentýž problém nacházíme i v případě nové dlažby na přístupovém schodišti sboru v Dobrušce.³⁶

Hradec Králové

Patrně nejvýznamnějším sborem Církve československé husitské v kraji je královéhradecký komplex od architekta Josefa Gočára z let 1927–1929,³⁷ který zároveň vedle brněnského sboru od architekta Jana Víška z roku 1929³⁸ představuje asi nejkomplexnější příspěvek k tuzemské diskusi o podobě nových sborů.³⁹ Marie Benešová shledává především v části chrámové lodi s věží funkcionalistické přesvědčení, příklad „architektury vyrůstající z vědeckého předpokladu, [...] jednotné, (čímž) vytvoří samobytné sloh této doby“.⁴⁰ Typ husitského chrámu však ani na přelomu

■ Poznámky

34 Rejstříkové číslo KP v Seznamu nemovitých kulturních památek je 101220.

35 Srov. Stavba našich sborů. Český zápas. 1924, č. 5, s. 35, s. 35–36. ISSN 0323-1321. S. 35.

36 Srov. KLUGAR, Tomáš. Odhad nákladů na opravy a údržbu: Fara CČSH Husův sbor, Zd. Nejedlého 668, Dobruška. Archiv královéhradecké diecéze CČSH, leden 2014.

37 Rejstříkové číslo KP v Seznamu nemovitých kulturních památek je 17449/6-544.

38 PELČÁK, Petr; ŠLAPETA, Vladimír; WAHLA, Ivan. Jan Vříšek 1890–1966. Brno : Obecní dům, 1999. Bez ISBN. S. 9.

39 Vedle brněnského sboru od Jana Víška jej Milan Kudyn hodnotí jako nejprogresivnější projekt 20. let. Srov. KUDYN, M., cit. v pozn. 2. S. 40–46.

40 BENEŠOVÁ, Marie. Josef Gočár. Praha : Nakladatelství československých výtvarných umělců, 1958. Edice Nové prameny, sv. 12. Bez ISBN. S. 26.

8

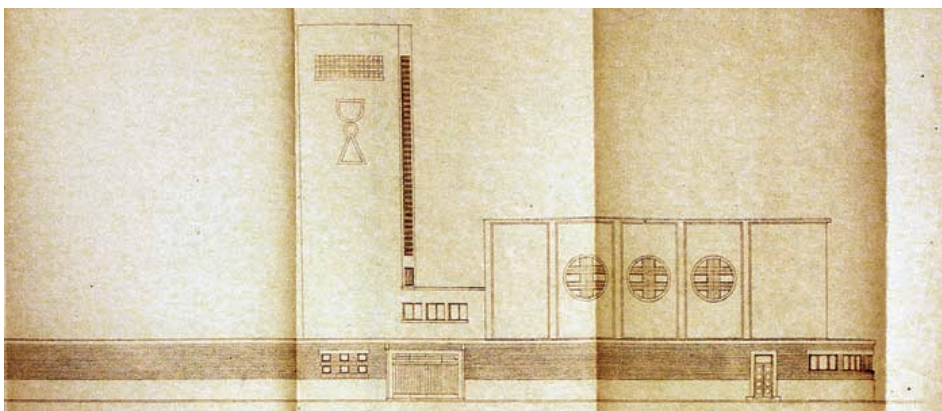
Obr. 8. Hradec Králové (okres Hradec Králové), sbor kněze Ambrože a kolumbárium, Josef Gočár, 1924–1929. Pohled z nádvoří na průčelí modlitebny. (Foto: Ladislav Zikmund-Lender, 2015)

9

Obr. 9. Hradec Králové (okres Hradec Králové), sbor kněze Ambrože a kolumbárium, Josef Gočár, 1924–1929. Celkový pohled od východu. (Foto: Ladislav Zikmund-Lender, 2015)

Obr. 10. Josef Gočár, schválený návrh na sbor kněze Ambrože a kolumbárium v Hradci Králové – nárys boční, jižní fasády, 1926. Archiv stavebního odboru Magistrátu města Hradec Králové (MMHK). (Reprofoto: Ladislav Zikmund-Lender, 2015)

10

20. a 30. let nositelem tohoto tvůrčího pokroku spíše nebyl, přestože Gočárův hradecký projekt patřil třeba vedle semilského husitského chrámu od architekta Vladimíra Krýše v rámci typu k nejavantgardnějším řešením. Ani jeho chrámová část nebyla v exteriéru původně zamýšlena v čistém a bílém výrazu, jak byl nakonec realizován, a Gočár tedy neplánoval stavbu jako demonstraci nautického, bílého funkcionalismu. Prvotní záměr z roku 1925 byl založen na „principech střídání vertikálních objemů hmot s horizontálními“, ⁴¹ jak projekt z dochovaného axonometrického plánu popisuje Jakub Potůček. Ani definitivní projekt z roku 1926 se k funkcionalismu příliš nepřiklání. Mohutné okenní šambrány měly být barevné, kruhová okna měla být vyplněna vitrajemi ve tvaru patriarchálního kříže, na věži měl být velký stylizovaný symbol kalicha a pásové otvory věže měly být vyplněny texturou z cihel, sestavených vodorovně a příčně, nebo texturou sestavenou z luxferů, jako je tomu na

chrámu sv. Václava ve Vršovcích. Tyto plány byly 4. 6. 1926 schváleny. ⁴² Stavba, obsahující kromě chrámu také zázemí církve, obydlí biskupa a kolumbárium, měla být „navštěvována jak pozůstalými, [...] nýbrž i cizími návštěvníky města, zajímavými se o moderní stavební způsoby, neb o zřizování kolumbarií atp. Na letošní rok jest oznámeno několik exkurzí z mezinárodních kongresů“. ⁴³ Gočárův projekt se tak měl stát příkladným prototypem.

Chrámová část je nesena železobetonovou konstrukcí s piloty zasazenými do země, věž sestává z železobetonového rámu vysokého 26,35 m o půdorysu 7,4 × 3,7 m. Základní kámen byl položen 8. 8. 1926, kolaudační komise se sešla 30. 4. 1929. ⁴⁴ Eminentní zájem na dokončení projevoval v dobové korespondenci starosta František Ulrich, který zde po své smrti v roce 1939 našel místo posledního odpočinku. Předsedou dobrovolnické organizace, jejíž péčí byl sbor vystavěn, byl Ladislav Černý, tajemníkem kameník a sochař

Václav Škoda, syn známého místního sochaře Josefa Škody.

Gočárův výkon na úzké trojúhelníkové parcele bývá ztotožňován s představou zaoceánského parníku, ⁴⁵ čehož ale Gočár docílil spíše přirozenou skladbou hmot, již mistrně docílil harmonií horizontálního a vertikálního modu a kontrastem betonu a rezného zdiva. Obytné

■ Poznámky

⁴¹ POTŮČEK, Jakub. František Ulrich, duchovní tvůrce moderního Hradce Králové. In *Královéhradecko: Historický sborník pro poučenou veřejnost*. 2010, č. 7, s. 329–344. ISBN 978-80-85031-86-7. S. 340.

⁴² Archiv stavebního odboru MMHK, dokumentace k čp. 728–729, stavební povolení, nedat.

⁴³ Ibidem, dopis Ing. Friedrich (technická kancelář) – Purkmisterský úřad, 27. 5. 1929.

⁴⁴ Ibidem, zápisy z komisionálního šetření k čp. 728–729.

⁴⁵ LUKEŠ, Zdeněk et al. *Josef Gočár*. Praha: Titanic, 2010. ISBN 978-80-86652-44-3. S. 156–157.

11

12

13

14

Obr. 11. *Nové Město nad Metují (okres Náchod), sbor Církve československé husitské, Jindřich Freiwald, 1932–1934. Detail věže. (Foto: Ladislav Zikmund-Lender, 2015)*

Obr. 12. *Nové Město nad Metují (okres Náchod), sbor Církve československé husitské, Jindřich Freiwald, 1932–1934. Pohled na hlavní průčelí od jihozápadu. (Foto: Ladislav Zikmund-Lender, 2015)*

Obr. 13. *Nové Město nad Metují (okres Náchod), sbor Církve československé husitské, Jindřich Freiwald, 1932–1934. Detail vnitřních vstupních dveří. (Foto: Ladislav Zikmund-Lender, 2015)*

Obr. 14. *Nové Město nad Metují (okres Náchod), sbor Církve československé husitské, Jindřich Freiwald, 1932–1934. Detail vstupního vestibulu na hlavní fasádě. (Foto: Ladislav Zikmund-Lender, 2015)*

a administrativní zázemí sboru, kterému bývá v literatuře neprávem věnována menší pozornost než samotné chrámové části, otevírá vstup do areálu. Dva symetrické objekty, situované na parcele v základně rovnoramenného trojúhelníku podél vstupu, jsou z osy nepatrně vytočeny. Vytváří to neopakovatelný psychologický efekt řazení pocitů během pohybu ná-

vštěvníka celým objektem. Pohyb byl teorií architektury chápán jako klíčový moment psychologického prožitku architektury už na přelomu 19. a 20. století.⁴⁶

Josef Gočár v této době byl již zavedeným a vytíženým architektem. Jeho ateliér měl vždy několik zaměstnanců a působili v něm také Gočárovi žáci; tento model převzal od Jana Kotěry. Přestože je projekt signován Gočárem, traduje se, že jeho autorem i administrátorem byl architekt Josef Havlíček (1899–1961), Gočárovův žák a zaměstnanec, který později přilnul k vědeckému funkcionalismu. Je tedy možné, že na oproštění od dekorativních a symbolických prvků měl také svůj podíl.⁴⁷

Nové Město nad Metují

Pravděpodobně druhým nej kvalitnější přispěvkem v rámci typologické skupiny v Královéhradeckém kraji je sbor v Novém Městě nad Metují od architekta Jindřicha Freiwalda z let 1932–1934.⁴⁸ Jak uvádí Alexandr Skalický st. ve svém textu o novoměstském sboru, v roce 1930 se v soudním okrese Nového Města

nad Metují hlásilo k Církvi československé 2 293 obyvatel.⁴⁹ Iniciátorem stavby byl předs-

■ Poznámky

46 WÖLFFLIN, Heinrich. Prolegomena to a psychology of architecture. In WOOD, Paul; GAIGER, Jason (eds.). *Art in theory, 1815–1900: An Anthology of Changing Ideas*. Malden : Blackwell, 1998. Vol. II, 1097 s., s. 711–717. ISBN 0-631-20066-5. S. 713. I Jan Kotěra považoval za prostředek pohnutí skladbu hmot a konstrukcí, tzv. tvoření prostoru. KOTĚRA, Jan. O novém umění. *Volné směry*. 1900, č. IV., s. 189–195. Bez ISSN. S. 190 et al.

47 Dle sdělení rodinné tradice arch. Davida Vávry e-mailem, 16. 12. 2014

48 Rejstříkové číslo KP v Seznamu nemovitých kulturních památek je 104738. Součástí památky je sbor, fara čp. 402 i socha Jana Husa s podstavcem.

49 SKALICKÝ, Alexandr st. Jindřich Freiwald: Husův sbor Církve československé husitské v Novém Městě nad Metují. In Kol. aut. *Stopami dějin Náchodska: Ve znamení osmiček – k šedesátinám Mgr. Lydie Baštecké*. Sborník SOKA Náchod. Náchod : SOKA, 2008. Roč. 12. S. 335–354. ISBN 978-80-86676-06-7; ISSN 1211-3069. S. 335.

da Rady starších Čeněk Dubec, zadání tehdy velmi vytíženému architektovi proběhlo na základě osobního přátelství a také na základě architektem dříve uskutečněné novostavby spořitelny ve městě. Stavitelem se stala místní firma Rudolfa Jánského, dodavatelem truhlářského vybavení byl novoměstský truhlář Jaroslav Novák. Stavba probíhala od 15. 11. 1932 (výkop základů) a ukončena byla 10. 6. 1934, kdy byl kostel slavnostně předán do užívání.⁵⁰ Následovala ještě úprava přilehlé zahrady, kterou realizoval místní zahradník Jaroslav Preclík a kterou dodáním sazenic podpořil Josef Bartoň z Dobenína.

Projekt vzešel z architektonické soutěže, které se zúčastnila řada regionálních architektů v čele právě se stavitelem Jánským. Podle Skalického bylo všech devět Jánského variant „se stylovými prvky historického eklektismu“.⁵¹ Freiwaldův návrh však „měl zcela jinou názorovou a hodnotovou dimenzi. Úkol zpracovat důstojný prostor pro působení Československé církve byl pro něj příležitostí uplatnit svůj aktuální a kreativní názor na architekturu, všeobecný přehled a informovanost v oboru“.⁵² Freiwald v této době projektoval s architektem Jaroslavem Böhmem, na Královéhradecku zanechal řadu staveb.⁵³

Sbor v Novém Městě vyniká vysokou věží s až nauticky funkcionalistickým zakončením. Vstupní fasáda je členěna na tři stejné osy velkými kulatými okny v patře. Vstupní portikus tvoří lodžie, která navazuje na kolumbárium na východní straně. Interiér má řadu dochovaných funkcionalistických detailů, zárubně, kliky apod. Budova fary stojí samostatně, má charakter funkcionalistické vily, Skalický ji zasazuje do kontextu Freiwaldových vil v Praze-Braníku.⁵⁴

Park před sborem měl být součástí daleko velkorysejší koncepce, z níž byla v roce 1938 realizována jen socha Jana Husa od sochaře Jana Vítka. Soutěž z roku 1937 byla obelána řadou kvalitních návrhů třeba od Jaroslava Horejce nebo Josefa Wagnera. S výběrem Vítka souhlasil i Freiwald, který navrhl několik variant umístění sochy.

Novoměstský sbor je dílem architekta, jehož rejstřík řešení architektonických úloh byl velmi široký. Freiwald zdědil tu tradici kotěrovské moderny, která dokázala poměrně pružně upravit svůj projev dle požadavků objednatele. Po celou tvůrčí kariéru se Freiwaldovi příliš nedařilo z tohoto schématu vymanit, jedním z nejodvážnějších pokusů o přijetí progresivní avantgardy může být právě novoměstská realizace.⁵⁵

Nová Paka

Sbor v Nové Pace⁵⁶ měl v roce 1923 už 3 238 členů, a vyžadoval tak přítomnost vlastního duchovního. Stal se jím František Šťastný. Stavbu nového sboru ale dokázal iniciovat až další fa-

Obr. 15. *Dvůr Králové nad Labem (okres Trutnov), sbor Církve československé husitské, Oldřich Liska, 1923–1926. Celkový pohled na dobové pohlednici. Soukromý archiv autora. (Reprofoto: Národní památkový ústav, 2015)*

Obr. 16. *Dvůr Králové nad Labem (okres Trutnov), sbor Církve československé husitské, Oldřich Liska, 1923–1926. Detail hlavního průčelí s věží. (Foto: Ladislav Zikmund-Lender, 2015)*

rář František Lán o více než dekádu později. Sboru byl nejprve nabídnut projekt stavitele Kvasničky a stavitele Šíra, v roce 1936 ale byla vysána na základě rozvahy místního architekta a člena sboru Josefa Kavana architektonická soutěž. Realizován byl Kavanův projekt, který zohlednil vítězné návrhy s hesly „Pravda vítězí“ a „V záři kalicha“. Stylem se přiklonil k architektuře puristické, přičemž se ale neubrnil monumentalizujícím tendencím a nevyužil progresivních prvků nautického funkcionalismu, jako tomu bylo v případě Freiwaldova sboru v Novém Městě nad Metují. V druhé polovině 30. let se architekt uchýlil k ověřené skladbě kubických hmot, hranol věže protknul vertikálním pásovým oknem.

Jak uvádí kronika, „tesařské práce měl provádět br. Jirásko, stavitelské [práce] sdružení brí [Eduard] Holman a [Josef] Jirčák“.⁵⁷ Sbor byl předán do užívání na svátek Mistra Jana Husa roku 1937. Kromě střízlivého interiéru, mobiliáře, původních svítidel a elektroinstalačních prvků zaujmou vitráže s motivy osobností národních dějin: Jana Amose Komenského, Jana Husa, Jana Žižky z Trocnova, Jiřího z Poděbrad, Tomáše Garrigua Masaryka a sv. Václava. Vitráže navrhl místní učitel Josef Plachota a provedl sklenář Janák. Dovybavování interiéru probíhalo ještě po válce, z roku 1955 je freska v čele modlitebny od Karla Skály. Reliéf na menze a liturgická souprava jsou od Josefa Kotyzy, menza a kazatelna je dílem truhláře Josefa Brycha z Heřmanova Městce, oboje z roku 1968.⁵⁸

Objekt je až na vlhkost v dobrém stavu, nedávná pasportizace objektů v majetku královéhradecké diecéze doporučuje výměnu oken a obnovu fasády.⁵⁹

Další architektonicky hodnotné sbory

Bohatý soubor sborů v Královéhradeckém kraji obsahuje i několik sborů, které sice ne-

15

16

stejně doby, pojišťovnický dům v Divišově ul. čp. 829 a 830 z let 1931–1932. Řada projektů se nedechovala nebo nerealizovala, jako např. vila továrníka Nejedlého nebo tovární budova J. Seyfrieda. Srov. FREIWALD, Jindřich; BÖHM, Jaroslav. *Naše stavby*. Praha : vl. náklad, 1924. Bez ISBN.

⁵⁴ SKALICKÝ, A., cit. v pozn. 36. S. 340.

⁵⁵ Mírněji se s tímto názorem ztotožňuje i Skalický. Srov. ibidem, s. 342.

⁵⁶ Rejstříkové číslo KP v Seznamu nemovitých kulturních památek je 100918.

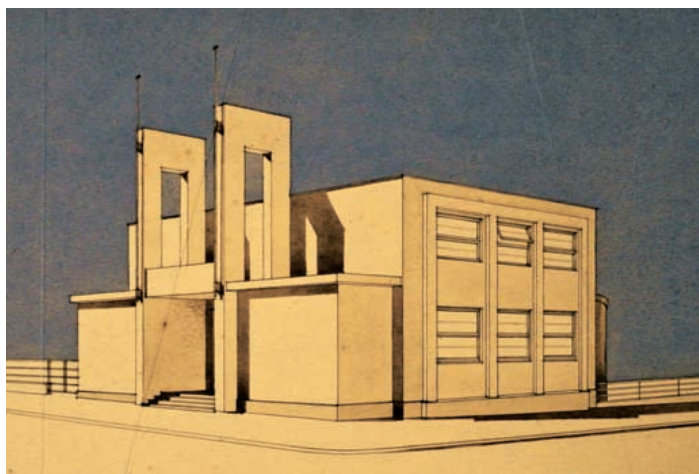
⁵⁷ Srov. TOMÁŠ, Josef. *70 let Husova sboru v Nové Pace*. Nová Paka : NO CČSH Nová Paka, 2007. Bez ISBN.

⁵⁸ Srov. pamětní list na exteriéru objektu.

⁵⁹ LIDMILA, Miroslav. *Odhad nákladů na opravy a údržbu: Nová Paka, Kumburská, sbor-fara*. Archiv královéhradecké diecéze CČSH, leden 2014.

17

18

19

20

Obr. 17. Jičín (okres Jičín), sbor Církve československé husitské, František Novotný, 1936–1937. Celkový pohled od severozápadu. (Foto: Ladislav Zikmund-Lender, 2015)

Obr. 18. Čeněk Musil, neprovedený návrh na sbor Církve československé husitské v Jičíně, 1935, celkový perspektivní pohled. Archiv sboru ČCŠH v Jičíně. (Reprofoto: Ladislav Zikmund-Lender, 2015)

Obr. 19. Jičín (okres Jičín), sbor Církve československé husitské, František Novotný, 1936–1937. Celkový pohled do interiéru. (Foto: Ladislav Zikmund-Lender, 2015)

Obr. 20. Ladislav Machoň, návrh na sbor Církve československé husitské v Dobrušce, 1924 – celkový perspektivní pohled. Archiv architektury a stavitelství NTM, fond 26, Ladislav Machoň, návrh na kostel a sbor Církve československé husitské v Dobrušce. (Reprofoto: Ladislav Zikmund-Lender, 2015)

jsou kulturními památkami, ale i tak se jedná o velmi kvalitní architektonická díla. Prvním z nich je sbor ve Dvoře Králové od architekta Oldřicha Lisky (1881–1959). Oldřich Liska působil jako architekt především v Hradci Králové, Pardubicích a po 2. světové válce v Opavě.⁶⁰ Jak píše Jakub Potůček, Liska se stal v meziválečné době představitelem nejpłodnější architektonické kanceláře v severovýchod-

ních Čechách. Jeho rejstřík sahál od veřejných budov, škol, lázní, úřadoven, divadel a spojitelen až po soukromé stavby, především vily. Široký byl i jeho stylový rejstřík, který měl blízko k monumentálním, klasicizujícím a dekorativním formám. Mezi lety 1923–1925, kdy projektoval i královédvorský sbor,⁶¹ procházel Liska tvůrčím hledáním jednoduchého, ale důstojného vyjádření, což nejlépe dokumentuje vila Rudolfa Hásky v Jablonci nad Nisou, kde uplatnil protestantskou režnou cihlu v kombinaci s výraznými překlady a římsami. Motiv horizontálních říms použil i v projektu královédvorského husitského sboru. O stavbu se zasloužil bratr František Procházka, stavebním byl místní architekt Karel Jarolímek, který pracoval pro významnou místní továrnickou rodinu Josefa Sochora.⁶²

Dalším pozoruhodným sborem v regionu, který není kulturní památkou, je sbor v Jičíně. Zde se konaly bohoslužby už od roku 1921, přesto ale k výstavbě sboru došlo až na samém konci 30. let. První snaha o výstavbu sboru se sice projevila už v roce 1923, kdy byl zakoupen pozemek v Denisově ulici, stavební komise však byla ustanovena až v roce 1935. Z této doby pochází také několik návrhů vý-

znamného jičínského architekta Čeňka Musila, které ale nakonec nebyly realizovány.⁶³ Projektantem byl nakonec místní architekt F. Novot-

■ Poznámky

60 POTŮČEK, Jakub. Oldřich Liska – Portrét architekta a urbanisty. In KŘÍŽEK, Jiří; POTŮČEK, Jakub. *Tylovo divadlo v Lomnici nad Popelkou 1930–2010: příběh jedné stavby Oldřicha Lisky*. Lomnice nad Popelkou: Divadelní spolek J. K. Tyl ve spolupráci s Národním památkovým ústavem, územním odborným pracovištěm v Liberci, [2010]. ISBN 978-80-903934-6-2. S. 42–51; ŠOPÁK, Pavel. *Metropolizace Opavy po druhé světové válce a pozdní tvorba Oldřicha Lisky*. In Kol. aut. *Ideje, iluze a realita v dějinách. Acta historica Universitatis Silensianae Opaviensis*. 2009, č. 2, s. 87–116. ISSN 978-80-7248-536-9; ISSN 1803-411X.

61 Např. Stanislav Štěpař ale Oldřicha Lisku v příspěvku k 90. letům sboru vůbec nezmiňuje. Srov. ŠTĚPAŘ, Stanislav. 90. výročí otevření Českobratrského sboru ve Dvoře Králové nad Labem. On-line: <http://dvur-kralove.evangelnet.cz/files/613.pdf>, [cit. 1. 4. 2015].

62 ZIKMUND-LENDER, Ladislav. *Vrstvy designu: památkářské memento staré vily Josefa Sochora ve Dvoře Králové. Zprávy památkové péče*. 2013, roč. 73, č. 5, s. 359–399. ISSN 1210-5538.

21

Obr. 21. Dobruška (okres Rychnov nad Kněžnou), sbor Církve československé husitské, Bohuslav Kubeček, 1934–1936. (Foto: Ladislav Zikmund-Lender, 2015).

Obr. 22. Bílá Třemešná (okres Trutnov), sbor J. A. Komenského, hlavní průčelí s věží. (Foto: Ladislav Zikmund-Lender, 2015).

ný, stavba probíhala v letech 1936–1937. Spíše než nautické tvarosloví připomíná budova stavby z oblasti letecké dopravy. Jaroslav Mencl v historické topografii Jičína vyjmenovává všechny dodavatele a spoluautory: „Stavbu prováděl V. Frýba, stavitel z Jičína, dozor měl J. Resl. [...] Řemeslnické práce dodali: Al. Bílek z Vojic kamenickou, F. Vojtíšek zámečnickou, J. Šurda klempířskou, J. Vydra instalatérskou, Petr Hylmar čalounickou, F. Loskot pokrývačskou, J. Luňák natěračskou, V. Frýba malířskou a Camplík a Prachař truhlářskou.“⁶⁴ Přestože se sbor dočkal kontextuálních doplňků po 2. světové válce, podobně jako třeba sbor v Nové Pace, většina zařízení je autentická a svědčí o vysoké kvalitě stavební kultury.

Husův sbor v Dobrušce je opět dílem stavitel Bohuslava Kubečka a jeho kanceláře Kubeček – Steklík. Už v roce 1924 ale vznikla myšlenka velkolepé stavby nového sboru. Byl patrně přímo osloven architekt Ladislav Machoň (1888–1973),⁶⁵ který ve východních Čechách už od 10. let občas působil.⁶⁶ Jeho projekt přinášel koncepci monumentálního dekorativistického katolického chrámu s vysokou sedlovou střechou a úzkou samostatnou kampanilou, jaký navrhl třeba Karel Štipl pro Vinohrady v roce 1919, do prostředí husitské církve. Pozoruhodná byla na Machoňově plánu především z půdorysu sboru vysunutá stavba s jehlanovou věží, do níž architekt umístil kolumbárium.

Patrně pro nedostatek financí stavba nebyla realizována.

Sbor byl postaven až v letech 1934–1936. Milan Kudyn si všímá, že se jedná o jeden z mála sborů, kde jsou modlitebna, fara a kolumbárium řazeny za sebe v jedné ose,⁶⁷ což navrhoval už Machoňův plán z 20. let.

Kněžiště modlitebny bylo původně v duchu stavební směrnice osvětleno denním světlem střešním oknem, to bylo později kvůli údržbě zaslepeno. Interiér modlitebny obsahuje mnoho původních prvků – obložení či osvětlovacích těles. Původní prvky obsahuje i fara a kolumbárium.

Královéhradecký kraj je bohatý i na menší sbory venkovského charakteru. Takovým sborem je třeba kostel v Machově, postavený v letech 1928–1929, v Bílé Třemešné, který je výjimečně zasvěcen Janu Amosu Komenskému, v Mladějově na Jičínsku, v Nekoři, v Polici nad Metují, v České Skalici, zajímavý je také dekorativistický sbor v Červeném Kostelci. I tyto sbory jsou pozoruhodným dokladem stavebního rozmachu reformované církve, která byla těsně semknuta se vzestupem české státnosti po roce 1918.

Doklady vývoje

Důležitým znakem památky je na jedné straně vysoká umělecká a architektonická kvalita, na straně druhé doklad historického vývoje, kulturních a společenských proměn, hybných idejí či každodennosti. Fond šesti husitských sborů, které byly prohlášeny za kulturní památky, tak reprezentuje stavby nadregionálních architektonických kvalit (Hradec Králové a Nové Město nad Metují), ale ukazuje i hledání vizuální reprezentace nové církve před

22

stanovením jednotného architektonického zadání, jež vzešlo z ideové soutěže v roce 1924. Těmito stavbami, z nichž každá ukazuje trochu jiný přístup, jsou sbory v Jaroměři, Úpici a Náchodě. Sbor v Dobrušce pak představuje snahu dosáhnout vysoké stavební a řemeslné kultury, přestože projekt nemůžeme hodnotit jako vysoce umělecky invenční. Dobrušský projekt ale dokládá další podstatný rys, kterým je opakování a variace puristického stavebního typu, stanoveného soutěží v roce 1924.

Tato soutěž neznamena pouze inspirační zdroj a vzorové vyřešení architektonické úlohy,⁶⁸ šlo o formulování poměrně přesných směrnic pro stavbu sborů, které standardizovaly půdorysné dispozice bytů, vybavení modliteben atd. Tento program měl vyjádřit i nabyté

■ Poznámky

63 Návrhy na stavbu sboru Církve československé, Čeněk Musil, 1935. Archiv sboru ČČSH v Jičíně.

64 MENCL, Jaroslav. *Historická topografie města Jičína. Historická topografie města Jičína: dějiny Jičína. Část II. Jičín : Musejní spol., 1948–1949. Bez ISBN. Nepag.*

65 NG, fond 125, Ladislav Machoň, Výtah ze seznamu prací, s. 5, asi 1955; plány uloženy v Archivu architektury a stavitelství NTM, fond 26, Ladislav Machoň, návrh na kostel a sbor Církve československé husitské v Dobrušce.

66 Zakázka patrně souvisela s Machoňovou realizací sokolovny v Dobrušce.

67 KUDYN, M., cit. v pozn. 2. S. 25.

68 K metodologicky inspirativnímu pojmu „architektonická úloha“ srov. KROUPA, Jiří. „Palác ve tvrzí“: Umělecká úloha a zámecká architektura v raném novověku. *Opuscula Historiae Artium, Studia minora Facultatis Philosophicae Universitatis Brunensis, řada F. 2001, č. 45. S. 13–37. ISSN 1211-7390.*

sebevědomí církve promítající se do záměru stavět sbory kostelního typu: „Sbor budiž situován pokud možno ‚volně‘, nejlépe v parku nebo náměstí. [...] Hlavní průčelí budiž vždy ponecháno volné, aby bylo z daleka viditelné.“⁶⁹ Stavby nedostatečného kostelního charakteru, které se začátkem 20. let nestaly novými dominantami českých měst a vesnic, kritizovaly závěry soutěže následovně: „Sbory musí být nejen vkusné a účelné, ale do jisté míry musí být na první pohled z nich vidět, že jsou shromaždišti lidí nábožensky cítících a žijících.“⁷⁰

Modifikace výsledků soutěže, směrnic, architektonického programu Církve československé z roku 1924 dokumentuje uceleně fond v Královéhradeckém kraji. Jednotlivé stavby jsou celostně dochovanými doklady hledání typu a stylu před tímto programem, doklady opakování a rozvíjení tohoto programu, ale i doklady pokračování tohoto programu. Vysoce invenčním využitím prvků nautického funkcionalismu pro tuto stavební úlohu je Freiwaldův sbor v Novém Městě. Stavbou, která předznamenala příklon celého soudobého výtvarného názoru k nové věcnosti, funkcionalismu a konstruktivismu, je sbor kněze Ambrože v Hradci Králové od Josefa Gočára. Marie Benešová ji staví vedle Gočárových mateřské školy a obecné a měšťanské školy v Hradci do pozice „nejhodnotnějších plodů Gočárova celoživotního úsilí“, které ujasňují vztahy dispozice, konstrukce a architektury.⁷¹ Podle Benešové Gočár spojil „dva protichůdné momenty; sloučil dvě soudobé zásady přísného rozlišení budov různého účelu s jednotnou kompozicí celku, tak často v minulosti ověřenou“.⁷² Ambrožův sbor tak vyčnívá nejen v dané typologické skupině, ale svým významem v tuzemských dějinách architektury odpovídá dalším národním kulturním památkám architektury 20. století, jakými jsou Kotěrovo muzeum v Hradci Králové, Müllerova vila v Praze, Gočárový Winternitzovy mlýny v Pardubicích, Hubáčkův vysílač na Ještědu, Liskova vila ve Slezské Ostravě, hotel Avion v Brně apod.⁷³

Strasti a slasti péče o husitské sbory

Na základě památkového průzkumu tohoto specifického segmentu památkového fondu Královéhradeckého kraje autor navrhuje do budoucna zapsání sborů v Jičíně a ve Dvoře Králové na Ústřední seznam nemovitých kulturních památek z důvodů neoddiskutovatelných památkových kvalit. V souvislosti se snahou města Hradce Králové ucházet se o zařazení na indikativní seznam světového dědictví UNESCO s fondem moderní architektury by bylo vhodné uvažovat o prohlášení sboru kněze Ambrože v rámci celku Gočárových staveb za národní kulturní památku.⁷⁴ Vybrané venkov-

ské sbory, které jsou dnes již trvalou součástí nezaměnitelného krajinného rázu a architektonicko-historického espritu východočeských vesnic, mají důležitý regionální význam. Jako takové by mohly získat jakýsi statut památek místního významu, o němž uvažuje aktuální návrh nového památkového zákona.⁷⁵ Jedná se třeba o sbor v Bílé Třemešné, Machově a Červeném Kostelci. Význam malých venkovských sborů ukazuje citát z *Českého zápasu*: „Římská církev, když se našemu národu vnutila po r. 1621, věděla, jak si pojistit budoucnost. I na vesnicích postavila své kostely. A vidíme, jak během staletí touto taktikou k sobě připoutala lid. To dokázala církev našemu lidu cizí. [...] Oč blíže má k duši národa československého církev naše, která navazuje na přervané odkazy naší lepší národní minulosti.“⁷⁶ Malé venkovské sbory jsou tedy dokladem nejen historického náboženského života, ale také strategie budování národní identity nového československého státu po roce 1918 a jejich památkový význam by tedy neměl být zanedbáván, přestože se jedná o stavby stylově velmi podobné, vycházející z typových projektů vzešlých ze soutěže v roce 1924. Jsou však ukázkami dobové stavební kultury v dané lokalitě a jsou i urbanisticky významnými body.

Navrhované posílení památkového fondu by totiž výrazně napomohlo péči o hodnotné stavby a celky husitských sborů, která je dnes realizována s nebyvalými obtížemi a často jen díky osobnímu nasazení správců farnosti. Prohlášení nových sborů za kulturní památky tak na jedné straně neumožní jejich údržbu a obnovu prostřednictvím toho nejekonomičtějšího řešení, neboť bude třeba daleko více respektovat památkové zásady.⁷⁷ Na druhé straně ale vlastníci, Církev československá husitská, získá jistotu, že stát bude i nadále obhajovat zájem zachování sborů, které jsou kulturními památkami, a vlastníci bude moci využívat na jejich údržbu a obnovu různé dotační programy. Inspirací pro propagaci stávajícího nebo i v budoucnosti rozšířeného památkového fondu mohou být různé kulturní stezky, jako je např. projekt *10 hvězd / 10 kochavim* nebo projekt *Po stopách moderny*.⁷⁸ Vytvoření podobného projektu by napomohlo nejen propagaci moderní architektury, ale také rozšiřování povědomí o idejích církve.

Typickým příkladem je sbor v Jičíně, o jehož prohlášení za kulturní památku v minulosti šlo na přání vlastníka. V nedávné době bylo třeba sanovat dožilou atikovou římsu. Protože objekt není kulturní památkou a prostředky na obnovu jsou značně omezené, došlo k podepření odpadlé římsy kovovými nosníky namontovanými na fasádu, které výrazně narušuje exteriérový ráz stavby.

Nejčastějším problémem, se kterým se husitské sbory v Královéhradeckém kraji potýkají, je dlouhodobá vztlínající vlhkost. V rozporu s jeho řešením je často již realizovaná či zamýšlená výměna oken za tzv. eurookna, která zabírají přirozené prodyšnosti domu. Na řadě objektů dožívají klempířské prvky, do objektů místy zatéká. Dožívají původní fasády i povrchy vnitřních omítek. Velmi aktuální hrozbou jsou tak záměry osadit některé méně frekventované sbory solárními panely a exteriérově je zateplit.

Finanční vypořádání státu s církvemi situaci péče o sbory, zvláště ve venkovských oblastech s minimem věřících, patrně příliš nezlepší. Sbory, které nebudou potřebné k naplňování bohoslužebné činnosti a které nejsou kulturními památkami, tak budou čelit dlouhodobě neúdržbě nebo nevhodným zásahům s pochopitelným cílem ekonomizovat jejich provoz. Úkolem státní památkové péče je zabránit tomu, aby zanikly hodnoty historické stavební kultury, která je vtělena do řady husitských sborů a kterou je nezbytné zachovat a předat pro budoucnost. Segment sborů Církve československé husitské je pole, kde je už nyní třeba hledat plošné řešení palčivých problémů, které v péči o tyto památky již nastávají nebo v nejbližší době nastanou.

■ Poznámky

69 PROCHÁZKA, Gustav A. Směrnice pro stavbu sborů a far církve československé. *Český zápas*. 1928, č. 37, s. 2–3. ISSN 0323-1321. [Autorem textu směrnice byl architekt Ladislav Čapek.] S. 2.

70 Stavba našich sborů. *Český zápas*. 1924, č. 5, s. 35, s. 35–36. ISSN 0323-1321. S. 35.

71 BENEŠOVÁ, Marie. *Josef Gočár*. Praha: Nakladatelství československých výtvarných umělců, 1958. Edice Nové prameny, sv. 12. Bez ISBN. S. 24–27.

72 Ibidem, s. 27.

73 Seznam národních kulturních památek, dostupný online na <http://monumnet.npu.cz>, [cit. 1. 4. 2015].

74 V současnosti je v Hradci Králové pouze jedna NKP, Kotěrova budova muzea. Novou NKP by se mohl stát komplex Gočárových škol na Masarykově nábřeží – mateřská škola, obecná a měšťanská škola a gymnázium spolu s přiléhajícím sborem kněze Ambrože. Tento krok by měl být předstupněm pro plánovanou nominaci na Seznam světového kulturního dědictví UNESCO.

75 www.mkcr.cz/assets/kulturni-dedictvi/pamatkovy-fond/legislativa/Pracovni-verze-noveho-pamatkového-zákona-stav-k-16-cervnu-2014.doc, [cit. 1. 4. 2015].

76 Stavba našich sborů II. *Český zápas*. 1924, č. 6, s. 43. ISSN 0323-1321. S. 43.

77 K péči o moderní památky viz např. ŠVÁCHA, Rostislav. Ochrana architektury 20. století. *Věstník Klubu Za starou Prahu*. 2007, č. 2–3, s. 50–52. ISSN 1213-4228.

78 <http://www.10hvvezd.cz>; <http://www.postopachmoderny.cz/>, [cit. 1. 4. 2015].